

לפרשת שופטים – תשע"ב

"אינה לידו ושמתי לך"

הרב אברהם וסרמן

אחד מראשי התבות הידועים לחודש אלול הוא הפסוק:
"מכה איש ומת, מות יומת, ואשר לא צדה והאלוהים אינה לידו ושמתי לך מקום, אשר ינוס שמה (שמות כא, יב)
אלא שהרמז הזה נראה לא קשור ומאולץ, וכי בגלל סמיכות תחילת המלים הרצופות זו לזו יש כאן מה שמגדיר את משמעותו של החודש?
עיון נוסף בפרשת עיר-מקלט, המופיעה בפרשת שופטים, הפרשה הנקראת בראשיתו של חדש אלול, מעלה בפנינו את התמונה הבאה: אדם רצח בשוגג את חברו. אין מדובר בשגגה מוחלטת אלא ברשלנות פושעת שכן האירוע התרחש במקום בו אנשים עשויים לעבור "ואשר יבא את רעהו ביער לחטוב עצים, ונדחה ידו בגרזן לכרות העץ ונשל הברזל מן העץ ומצא את רעהו ומת – הוא ינוס אל אחת הערים האלה וחי" (דברים יט). "יער – רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם" (מכות ז, ב).
אם לא יברח לעיר מקלט – לדעת רבי עקיבא רשות ביד גואל הדם להרגו, ולדעת רבי יוסי הגלילי גואל הדם מקיים מצוה כשהורג אותו! (מכות פרק ב משנה ז). כלומר, נעשה כאן מעשה חמור המצדיק את הריגתו של הרוצח (אף שלא בבית דין), אלא שכיון שהיה שוגג – יוכל להמלט לעיר מקלט, והגלות שם עד מות הכהן הגדול מכפרת עליו.

כאן הפתח לחוזרים בתשובה, וכך דרשו חכמים על זריזותו של משה להבדיל שלש ערי מקלט בעבר הירדן:
"דרש רבי שמלאי מאי דכתיב (דברים ד) אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה [שמש]? אמר לו הקב"ה למשה הזרח שמש לרוצחים איכא דאמרי א"ל הזרחת שמש לרוצחים (מכות י, א).
עולמו של הרוצח חשך עליו באחת. אף שהיתה זו רשלנות כאמור, סוף סוף לא היה מזיד וכעת דמי ההרוג מוטלים על מצפונו. מאידך, גם עונש מוות לא ממש מגיע לו, אף שזו זכות ואולי מצותו של גואל הדם.
המוצא הוא בדמותה של עיר מקלט. לשם יגלה הרוצח, ויתקן את דרכיו כשהוא צריך לבנות את חייו מחדש.
ריחוקו מסביבתו הטבעית, ממקום עבודתו, מחבריו – תפתח בפניו אפשרות לשינוי מהותי. לא זו בלבד, אלא הדין הוא "תלמיד שגלה - מגלים רבו עמו, שנאמר 'וחי' - עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא" (מכות י, א). גם רבו יגיע לעיר מקלט וילמד את הרוצח מחדש, כיצד נזהרים ולא מתרשלים, כיצד יש לשים לב למציאות אנשים נוספים סביבך ולא להיות מרוכז רק בעצמך ובצרכיך, בחטיבת העצים לצורך הסקת ביתך או בישול מאכליך, תוך אפשרות של פגיעה באחר שיצא אף הוא ליער.
כשישלים את הזמן הקצוב לו בעיר המקלט – עם מות הכהן הגדול, ישוב למקומו הטבעי כאדם חדש שעבר תהליך של תיקון ותשובה.
כך למדו חכמים מענשו של קין להיות נע ונד "גלות מכפרת" (סנהדרין לז, ב).
כך פירש זאת הנשר הגדול בהלכות תשובה שלו:
מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני ה', בבכי ובתחנונים... וגולה ממקומו, שגלות מכפרת עוון, מפני שגורמת לו להיכנע ולהיות עניו ושפל רוח(רמב"ם הלכות תשובה, ב).

על סף הכניסה לארץ ישראל המערבית, טרם ישב איש תחת גפנו ותחת תאנתו – מלמד משה את השיעור הגדול לתיקון האדם והחברה. מזריח את השמש למי שעולמו חשך עליו, ונותן תקווה של עתיד חדש.

אף אלול, בסיומה של שנה ולפני יום הדין הקרב ובא, מזריח עלינו שמש של תשובה. כך ניסח זאת בעל-האורות, אשר יום פטירתו חל בג' אלול:

שוטפים הם זרמי התשובה, הפרטית והכללית, דמיונם כגלי שלהבות שעל גוף השמש, אשר במלחמת-עד הם מתפרצים ועולים, והם נותנים חיים להמון עולמים וליצורים אין ספורות (אורות התשובה, ד).